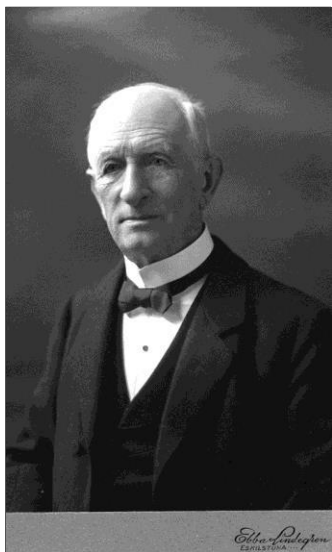

Conrad Callanders skolgång i Strängnäs

Ibland vet man inte riktigt varför man gör som man gör. Så till exempel står jag framför min allt annat än välordnade bokhylla och så sträcker jag ut min hand och drar ut en liten svart tunn bok med hårda pärmar. Vad är nu det här? J. D. Insulander står det prydligt skrivet med bläck på försättsbladet. Jag vänder på det. Strengnäs Högre Lärdoms- samt Apologistskolas Catalog för Høstterminen år 1842 står det. Tryckt hos Carl Erik Ekmarck i Strängnäs år 1842. Det sista kapitlet i den lilla boken är en katalog över samma skola och upptar en förteckning över lärare och elever vårterminen 1849.

På höstterminen 1846 går min farfars far Johan Denis Insulander i Högre Lärdoms-Scholans tredje avdelning medan hans ett år äldre bror går i Rectors Class. Men Johan Denis har fått en klasskamrat, Carl Conrad Callander, son till en färgare i Mariefred tillika rådman! Jag blir alldeles häpen. Sofia Callanders pappa och min farfars far var år 1846 klasskamrater i Strängnäs! Det sista året i den lilla kalendern gick de båda i Rectors klass och enligt en särskild notering i katalogen tillhörde de dessutom båda den högsta Sang-Classen.

Min farfars far skrev ner sina memoarer, som han kallar för "Några

underrättelser för våra barn om företrädesvis mina, men äfven våra gemensamma, lefnadsförehållanden". Hans far var vid den här tiden "vice pastor i Aspö praebeende pastorat". Jag tänker att kanske Johan Denis uppväxt ute på Aspö inte var så helt olik Carl Conrads i lilla Mariefred och dessutom hade de ju sina skoldagar i Strängnäs gemensamma, så därför följer här ett litet utdrag ur farfars fars första kapitel i hans memoarer, jag har "moderniserat" stavningen: "Efter att någon tid ha avnjutit undervisning i församlingens folkskola, som några år uppehölls av min far, skickades jag tillsammans med min äldre broder, Gustaf, vid ännu icke fyllda åtta år den 15 september

1842 till dåvarande trivialskolan i Strängnäs, där en halvbroder, Axel Åkerlind, som i ett tidigare gifte av min moder, redan inträtt på gymnasium. En fem år yngre bror, Ivar, avslutade syskonskaran. Man kan knappast tänka sig, vilken omtanke och sparsamhet av såväl far som mor, som erfordrades för att skaffa god uppfostran åt dessa söner.

Några arvemedel var till god hjälp dock ej så särdeles betydliga. Lönen vill jag minnas utgjorde 20 tunnor spannmål (antagligen hälften råg och hälften

korn), varjämte prosten för mottagande av tionden, spannmål och smör, lämnade i ersättning 1 tunna vete. I följd av en donation kom härtill ett litet boställe, benämnt "Två öre", på vilket föddes 2 hästar och 3 kor.

Under sådant förhållande måste helt naturligt sönernas vistelse och uppehälle i Strängnäs ordnas på billigaste sätt. Så skedde också. Dåvarande prosten i Torshälla, Almstedt, hade likaså tre söner i lärdomsstaden, av vilka 2 gick på gymnasium, Victor och Alfred, och 1 i skolan, Oscar. Dessa 3 bildade tillsammans med oss 3 bröder ett gemensamt hushåll, som förestods av en äldre kvinna från Aspön, som var väl beprövad i dylika värv. Hon hade nämligen på samma sätt hushållat för 2 bröder Lindblad, Wilhelm och Mats, samt 2 bröder Malmström, Bernhard Elis och Carl Gustaf.

Genom att direkt från hemmen, turande veckovis tillsända den huvudsakliga födan, ställde sig en dylik hushållning jämförelsevis billig.

Hela skolan inrymdes, ehuru den omfattade utom de 4 s.k. lärdomsklasserna, av vilka den 4:e, rectors klass, var 2-årig, även en s.k. apologistklass (reallinje) i ett ej särdeles stort tegelmurat hus, troligen redan under den katolska tiden använt till skola. Murarna är (huset finns ännu väl bevarat i behåll) 6 fot tjocka, varför också fönstren, dessa i de djupa smygarna, mycket sparsamt släppte in dagern. Två av klassrummen, prima och secunda, ägde vardera ej mer än ett fönster. Rummet för rectors klass, var tillika samlingsrum för skolans alla alumner, där de dagligen samlades till morgon- och aftonbön och rätt ofta till predikoförhör efter

högmässogudstjänsten, som varje helgdag skulle bevistas.

Trivialskolan vid domkyrkan

I detta samma rum avstraffades också offentligt inför kamraterna vid den s.k. kladden, som hölls onsdagar och lördagar vid avslutningen kl. 12 middag av dessa dagars lektioner, de skolgossar som av custodes blivit antecknad för något begånget fel. Rektor själv var både undersökningsdomare och profoss.

Om ej förseelsen var av så lindrig art att den kunde försonas med en varning, tillgreps kroppsstraff, luggar, örflar, handplagg och stut, de förra huvudsakligen använda inom klasserna, de senare mera betraktade såsom rektors prerogativ. Björkrisen tillhörde skolans utrustning och var någon brist därav i någon klass skickades delinkventen att i annan klass låna det nödiga bestraffningsmedlet.

Som jag nämnt var jag mycket ung vid inträdet i skolan och dessutom även efter åldern liten till växten. Jag kallades också "Smått" och något längre fram, sedan i andra klassen redan början gjorts med att lära grekiska, helt hånfullt "Gigas" (jätte). Jag var också rätt morsk i brottnig och slagsmål.

Vid en "kladd" strax efter mitt inträde i skolan var en mera storvuxen gosse i sekunda uppskriven därför att han inte suttit stilla i kyrkan. För att skämma ut honom framställdes jag, den minste i skolan som exempel. Denna heder kan jag tyvärr inte bära upp särskilt länge. Tre söndagar i rad antecknades jag sedan för sömnaktighet i kyrkan och efter att först ha mottagit varning stegrades bestraffningen till handplagg, en bestraffningsart som dock redan från hemmet inte var mig alldeles obekant.

Jag har nämnt något om klassrummens beskaflenhet. Bord eller pulpeter förekom inte, utan väggarna följdes av en smal sammanhangande skiva i bordshöjd och framför den sittbänkar. Vid skrivning och räkning fick gossarna sålunda vända sig om mot väggen. Då vid rättstavning och räkning alltid griffeltavla begagnades kan jag nu knappast fatta hur det var möjligt för lärjungarna att i de mörka rummen urskilja siffror och bokstäver.

Läraren satt naturligtvis med sitt bord framför fönstret. Här förekom inga varma korridorer eller varm, ej ens stängd förstuga, ej vatten för varken invärtes eller utvärtes bruk. Ytterplagg förutsattes icke. Mössorna lades på den längs väggen löpande bordsskivan.

Hygienens och pedagogikens fordringar var okända. På gymnasium var lärosalarna vid denna tid ännu icke eldade. Ännu mindre var kyrkan uppvärmd. Likväl var inte sjukligheten bland ungdomen då större än nu. Jag är snarare böjd att tro att ett motsatt förhållande ägde rum. Levnadsåldern har visserligen i medeltal högst väsentligt stigit, men det är ju en känd sak att detta huvudsakligen beror på ett bättre skyddande av barnens liv under första och andra levnadsåren, på ett ordentligare levnadssätt och på stadernas bättre renhållning och förseende med gott vatten.

Trivialskolans lärjungeantal varierade mellan nittio och etthundra. Rektors klass, den fjärde, hade två lärare, rektor och conrector, de övriga klasserna blott en lärare i alla ämnen. Redan i första klassen börjades med latin, i andra med grekiska och i fjärde med hebreiska. Någon undervisning i levande språk, tyska och franska, förekom inte förrän på gymnasium. I tämligen vanlig ordning passerades skolans olika klasser, så att jag höstterminen 1849 gjorde mitt inträde på gymnasium, dit bror Gustaf flyttat ett år tidigare. Samma år, 1848, började bror Ivar sin skolkurs. Jag var aldrig väl hållen av lärarna och fick i allmänhet rätt dåligt betyg i uppförande oaktat jag ej hade något särskilt ont för mig. Först vid utskrivandet av avgångsbetyget från skolan tycktes vederbörandes samvete ha vaknat och fick jag då vitsord om gott uppförande.

Gymnasiet var inrymt i mellanvåningen av det gamla biskopshuset, som skall vara uppfört av biskop Conrad Rogge. Nedre våningen var upplåten till bostad åt en rektor samt åt vaktmästaren (Makus kallad) och i den översta våningen var museet och biblioteket uppställda. Det senare upptog den s.k. rikssalen, där Gustaf Eriksson blev vald till Sveriges konung. På vardera sidan om den ståtliga domkyrkan bildade dessa byggnader tillsammans med den ett komplex av stort historiskt värde.

Vid gymnasium, där de förnämligare lärarna, de som hade säte i consistorium, kallades lektorer, hade varje lärare sitt ämne och ej såsom i skolan varje klass sin lärare. Alla dessa lektorer hade boställen liksom också skolans rektor och conrector, och hörde till alla dessa boställen sköna trädgårdar. (Dessa boställen existera ännu denna dag.)

Gymnasiet var på sin tid delat i tre huvudklasser, prima, secunda och tertia, av vilka ofta secunda och nästan alltid tertia upptog två års studietid. Tjugo års ålder torde också vid denna tid ha utgjort medelåldern vid studentexamens avläggande.

HÖGRE LÄRDOMS-SCHOLAN.

Rectors Class.

Graffm. Stip. Carl Conrad Callander, Född 1831. Fadren <i>Färgare i Mariefred, Rådman.</i>	3
Graffm. Stip. Rudolf Bernhard Stark, f. 1833. <i>F. Apothekare (Askersund).</i>	3
August Wennerström, f. 1834. <i>Krono-Länsman i Wester-Rekarne Härad.</i>	3
Insul. Stip. Johan Denis Insulander, f. 1834. <i>F. v. Pastor i Aspö.</i>	3
Sten Eric Leonard Lundqvist, f. 1835. <i>F. Kamrer (Lilla Mellösa).</i>	3
Insul. Stip. Richard Philip Almqvist, f. 1834. <i>F. Commminister i Eskilstuna.</i>	03
Johan Eric Ericsson, f. 1832. <i>F. Hemmansegare i Lilla Mellösa.</i>	3
Theophron Munktell, f. 1834. <i>F. Rådman i Eskilstuna, oeconomiae/Di- rectör, Riddare af Wasa-Orden.</i>	
Nils Engelbrecht Nyström, f. 1835. <i>F. Handlande i Mariefred.</i>	03

Strängnäs Högre lärdomsskolas
Catalog Wärterminen 1849

Den kurs jag tillhörde liksom även större delen av den närmast föregående klarade de tre gymnasieklasserna på tre år, under det under den gamla gymnasietiden fyra till fem år användes. Detta retade lärarna, som velat behålla oss längre för att vi i Uppsala skulle kunna briljera med vackra betyg. Dock fick vi i Uppsala alla fulla betyg även i latinskrivning.

Vid avgången från Strängnäs "skola" erhöll jag ett stipendium på 80 riksdaler, som fullt räckte till alla omkostnader för resa och uppehälle i Uppsala samt inskrivningskostnad. "Vid hemkomsten hade jag ännu en bankovitten (omkring 2/3 öre) i fickan. Studentexamen i Uppsala avlades den 15 september 1852."

Ja, så beskriver min farfars far sin skolgång från det han vid åtta års ålder flyttar hemifrån för att tillsammans med Carl Conrad Callander och andra utbilda sig i Strängnäs och avlägga Studentexamen i Uppsala. När han skriver sina memoarer sitter han i Göteborg på Avenuen 27, som han skriver. Året är 1913 och han har ägnat större delen av sitt vuxna liv åt att bygga Sveriges järnvägsnät. Carl Conrad gick en annan väg. Han blev lärare i Eskilstuna och flyttade efter pensioneringen år 1898 hem till Mariefred. Han bosatte sig med hustru och barn, Sofia Ulrika, i gård nr 23-24 i hörnet av nuvarande Storgatan och Munkhagsgatan.

År 1910 promoveras han till jubeldoktor vid filosofiska fakulteten vid Uppsala universitet. De sista åren av sitt liv bodde han tillsammans med sin hustru, sin dotter och hennes man på Callanderska gården. Han dör 1920

Sittande Johan Denis Insulander,
skolkamrat med Carl Conrad
Callander, vid 87 års ålder tillsammans
med sin son Carl f. 1872 och sonsonen
Sten Denis f. 1902 vid dennes

Studentexamen 1921.

Min farfars far Johan Denis Insulander, bandirektör i Bergslagens Järnvägar, avlider i Göteborg den 25 november 1921. Då var han 87 år. De blev rätt gamla de båda skolkamraterna från Strängnäs trots - eller kan det kanske vara tack vare? - rätt svåra umbäranden under skoltiden.

Eva Insulander